

Развитие на мрежата на българските съботно-неделни училища в Обединеното кралство на Великобритания и Северна Ирландия

Изследването е продължение на статия от 2017 г.¹, в която бяха изследвани българските неделни училища във Великобритания от гледна точка на страната на произход и на приемащата страна. Статията беше включена в сборник статии и материали за дейността на АБУЧ на английски и български език², като бе отделено специално място на усилията чрез петиция да се постави въпросът за въвеждане на изпити по български език в степените GCSE и A Levels. По това време темата бе актуална, но и сега непрекъснато вълнува родителите. Усилията завършиха с неуспех.

В настоящата статия вниманието е съсредоточено въргу няколко аспекта от развитието на българските училища във Великобритания, а именно:

- Какви са целите и ползите от българските съботно-неделни училища;
- Какво е развитието на мрежата от тези училища в страната през последните години, т.е. след Брекзит;
- Какви причини се крият зад това развитие и какви компенсаторни механизми съществуват, за да заменят факта, че няма изпити по български език за GCSE и A-levels;

Накратко за използваната терминология. В България, както и в Обединеното кралство, няма общоприето име за училищата, които предоставят допълнително образование по майчин език. За българските учители в чужбина и други участници в процеса те са просто "български училища в чужбина". От друга страна, българското Министерство на образованието и науката в официалните си документи възприе понятието "български съботно - неделни училища".

В Обединеното кралство широко се използва наименованието "допълнителни училища", но често могат да се срещнат и понятията: "допълващи"; "общностни"; "културни"; "езикови училища по майчин език" или "училища за културно наследство". В този доклад концепцията "българските съботно-неделни училища в Обединеното кралство" се приема като описание на тези организации, които осигуряват образование по български език и литература, история и география на България, независимо от организацията им на работа.

¹ Alexandrova-Kirova, V. (2017): "Bulgarian Language Sunday Schools in the UK from the viewpoint of country of origin and the host country", Български език и литература, 59/2017, бр. 6, стр. 674-691

² Сборник статии и материали за дейността на Асоциацията на българските училища в чужбина и българските неделни училища във Великобритания. Събрани от АБУЧ и д-р Валентина Александрова-Кирова, София, 2018

Първият въпрос до голяма степен е теоретичен и той е за целите на българските училища, поставени в по-общия контекст на другите общности училища във Великобритания.

Традициите в страната за създаване и функциониране на училища по майчин език са много силни и водят началото си от преди повече от век. В момента в страната съществуват няколко хиляди такива общностни училища, създадени по различно време, с различни цели, произход и контекст. Изследванията, посветени на тях, не са малко, като най-общо могат да се разделят на две групи: теоретични³ и емпирични. Преди няколко години излезе едно значително изследване на Аманда Саймън, което обединява теория и емпирични данни⁴. Книгата си поставя амбициозната цел да хвърли светлина върху историята на миграционните групи и опитите им за акултурация (т.е. когато елементи на чужда култура навлизат масирано в дадена система и изместват традиционните културни елементи). Авторката на изследването посочва, че макар на пръв поглед да изглежда, че всички тези училища имат едни и същи целеви елементи, то ако се разгледат по-внимателно се оказва, че съществува разнообразие между тях. Така могат да се обобщят следните пет ключови цели, които си поставят общностните училища:

-оцеляване на общността;

-защита от асимилация;

-противодействие на негативни възгледи за общността;

-възстановяване на връзките;

-трансформация на социалното положение⁵.

Но дори и към тези главни цели може да се добавят подцели. Например в оцеляването може да става дума за езиково оцеляване, оцеляване на начин на мислене или оцеляване на културни дейности, което води до голямо разнообразие⁶. От там се обясняват и множеството названия на тези училища.

Въпреки разнообразието им една нишка ги свързва, а това е, че те са места за конструиране на идентичност, където се установяват, насърчават и поддържат определени идентичности⁷. Езикът е централен, защото той е най-важният за изграждане на етнокултурното самосъзнание на учениците, за съхраняването им като българи от второто поколение имигранти, родени в чуждата страна, изложени всекидневно на английската култура и език. Задачите на общностните училища не са

³ Вж. напр: Myers, K and Grosvenor, I. (2011): 'Exploring supplementary education: margins, theories and methods', History of Education, 40, 4: 501-521

(http://eprints.bham.ac.uk/1022/1/Exploring_supplementary_education.pdf)

⁴ Simon, A. (2018): Supplementary Schools and Ethnic Minority Communities. A Social Positioning Perspective, Palgrave McMillan

⁵ Пак там, стр. 225

⁶ Пак там

⁷ Пак там, стр. 228-229

леки, защото трябва да предадат знанието за езика, културата, историята на Родината по произход.

Българските съботно-неделни училища си поставят за основна цел съхранението на българския език, култура и традиции. Могат да се намерят в интернет много изказвания, интервюта и цитати за представяне на тяхната мисия. Ето няколко:

- да запазят и поддържат културното наследство; да се насърчи стабилна идентичност, която улеснява интеграцията в обществото и културата на Обединеното кралство;
- учениците да изградят здрава основа при изучаването на българския език и естествена връзка с българските традиции, като им помага да развият любов към ученето и към всичко българско;
- да запазят любовта към българския език и българското.

Какви са социалните ползи от съботно-неделните училища?

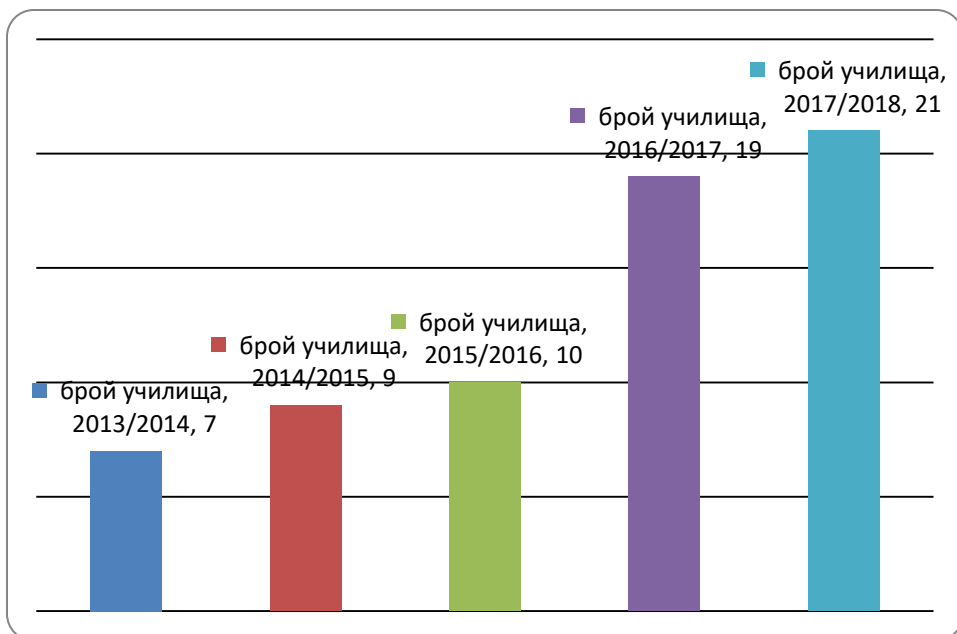
Развитието на мрежите на допълнителните училища може да се обясни с ангажирането им с редица социални дейности, свързани с нуждите на съответните общности. Сред ползите за децата от обучението им в неделните училища са: „включването им в допълнителни социални мрежи; предоставяне на пространство за проява на идентичността им; изява на различни аспекти от тяхната култура и т.н.“⁸. Важни са също възможностите, които те предоставят на младите хора да споделят опит с други хора в сходни ситуации и да развият приятелства и мрежи за подкрепа. От гледна точка на приемащата страна ползите от посещаването на допълнителни училища се търсят в това как да се "пренесат" в общото образование⁹.

Количествено развитие на мрежата от български училища.

В изследването от 2018 г. се доказва, че тогава, само за последните няколко години българите във Великобритания успяват да създадат добра мрежа от училища по български език. Тя се превръща в най-добре организираната институционална мрежа на българските имигранти в страната и обхваща най-голяма част от българската общност.

⁸ Francis, Becky, Louise Archer, Ada Mau (2009): "Language as capital, or language as identity? Chinese complementary school pupils' perspectives on the purposes and benefits of complementary schools", British Educational Research Journal, Vol. 35, No.4, August 2009, p. 520

⁹ <https://www.migrantyouth.org/resource/saturday-and-back-to-school-eastern-european-complementary-schools-in-the-uk/>

Увеличаване на българските неделни училища във Великобритания, получаващи подкрепа по ПМС 334¹⁰.

Ясно се вижда тенденцията за увеличаване на броя на училищата през годините. Проучено беше кои са основните причини, които могат да обяснят развитието на българските неделни училища във Великобритания.

Като изходна точка бе прието обобщението, че броят на институциите, създадени в миграцията, се определя или от размера на самата общност, или от нейните "потребности" - материални, адаптивни, консолидационни и т.н.¹¹ В случая с българските неделни училища във Великобритания е налице комбинация от фактори и причини, довели до наблюдаваното увеличение на броя им.

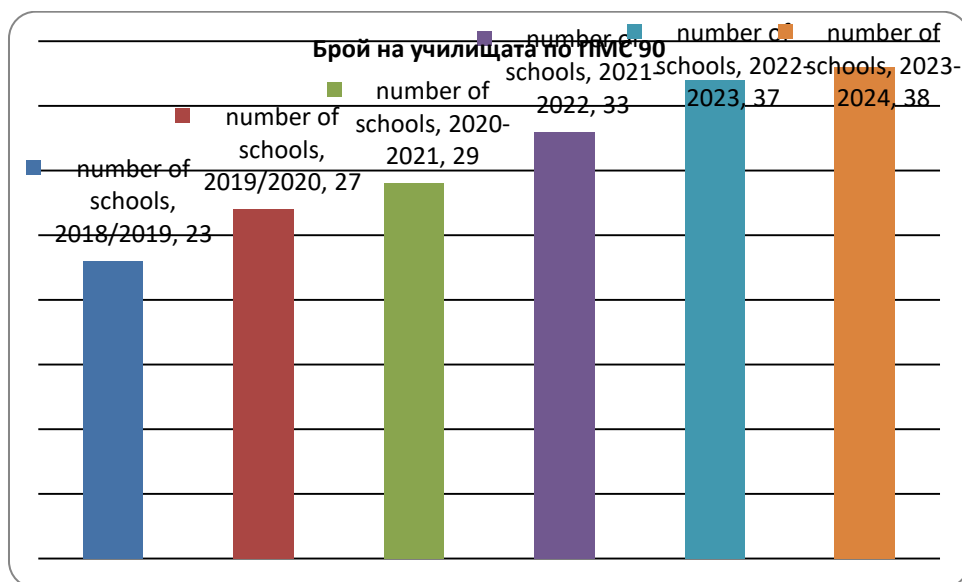
През 2018 г. най-важната причина е нарастването на българската диаспора в страната. Повишената активност на българите в Обединеното кралство и желанието им да се организират. В тези години започва постепенно консолидиране и нарастване на българските имигрантски институции. Тази активност е насочена и към съхраняване на идентичността на младото поколение. Един допълнителен фактор е увеличената комуникация между българите. Като друг фактор, беше посочен предприемаческият дух и мотивацията на някои от организаторите на училищата. Ако погледнем мотивите за стартиране на училищата, може да се потвърди заключението, че те са започнали като инициативи на отделни хора, които желаят да дадат на собствените си деца възможност за образование на български език. Някои организатори на училища, използвайки опита си, започват да откриват към първоначалните организации нови клонове. Още преди 6 години някои училища имат вече по 2, 3 до 5 и повече клона в

¹⁰ <https://www.mon.bg/dyasno-menyu/za-balgarite-zad-granitsa/postanovlenie-na-ministerskiya-savet-za-balgarskite-nedelni-uchilishta-v-chuzhbina/arhiv-16/>

¹¹ Яна Гергова (2015): Взаимодействията институция – общност-наследство. Ролята на различните институции сред българските мигрантски общности (училище, църква, дружество и др.) – В: <http://www.migrantheritage.com/wp-content/uploads/2015/12/dokladyana1.pdf>, стр. 2

Лондон или в различни градове в страната. На последно място, но не и по значение, тогава бе посочена политиката на българската държава като важен фактор. Без финансовото подпомагане по двата споменати механизма – програмата РЕКГ и тогавашното постановление 334 на Министерския съвет (2011г.), а сега ПМС 90, които дават на училищата стабилност, сигурност и перспектива, едва ли би било възможно да се стигне до постигнатите успехи.

Развитие на мрежата от съботно-неделни училища през последните 6 години.

Увеличаване на българските неделни училища във Великобритания, получаващи подкрепа по ПМС 90¹²

Нека да подчертаем, че новите обстоятелства от последните години включват не само Брекзит – излизането на Обединеното кралство от ЕС, но и пандемията на Ковид, кризата на живот и голямата инфлация в страната.

Данните показват стабилно увеличение на броя на българските съботно-неделни училища в страната. Но колко са на брой общо българските училища в страната? В тази таблица не са включени филиалите към училищата, които са наистина голям брой. Само за настоящата 2023-2024 учебна година от подпомаганите училища 15 са с филиали, а 8 са с повече от един филиал. Не са включени и училищата, подпомагани по РЕКГ, които само за тази година са четири. Съществуват и училища, някои с по 4 филиала, които не са подпомагани от МОН. Така броят на функциониращите училища за учебната 2023-2024 г. достига бройката над 70.

Причини за развитието на мрежата от български училища във Великобритания

Явно е, че трябва да се погледне отново на въпроса за движещите сили и причините за стабилността и развитието на мрежата от български училища в страната. Много от

¹² <https://www.mon.bg/dyasno-menyu/za-balgarite-zad-granitsa/postanovlenie-na-ministerskiya-savet-za-balgarskite-nedelni-uchilishta-v-chuzhbina/>

старите причини са валидни и няма да бъдат повтаряни, а по-скоро ще бъде обърнато внимание на новите моменти.

Продължава да липсва най-силният фактор за стимулиране на учениците да посещават допълнителните училища. Основна причина, поради която българските деца в Обединеното кралство не се чувстват достатъчно мотивирани да посещават неделни училища, е липсата на формална полза от езика, т.е. невъзможността да се придобие квалификация по български език чрез GCSE и A-Level изпити.

Това е валидно и за другите общностни училища, като за пример ще дам изказването на една учителка от кипърско училище:

„Ето какво казвам на [учениците]. Трябва да изкарате GCSE, защото ще ви помогне да получите допълнителни кредити. Ако направите и A-level, той ще ви помогне да влезете в университета. Това е единственото, което може да ги задържи и единственото, което ги задържа. Ако говорите с родителите, всички те казват: "Искам [моите деца] да изкарат GCSE и A-level."¹³

Анализът на причините за значителното развитие на мрежата от български съботно - неделни училища, включително на съществуващите компенсаторни механизми, които заменят това, че няма изпит по български език за GCSE и A-level показва следното:

1. Възприемане на гъвкави подходи към обучението:

1.1. Въведе се изучаване на български език като втори, т.е. обучението не е толкова монолитно както преди.

През 2018 г е проведена процедура по оценяване и одобряване на проекти на учебни помагала за подпомагане на обучението, организирано в чужбина, по български език като втори език – за ниво A1.1 и т.н. по Общата европейска езикова рамка, като преди това е одобрена учебна програма. През 2018-2019 г. – излизат от печат учебните помагала на издателствата.

Всички признават, че се увеличават децата, родени в страната и трудно проговарящи български език. Много от съботно-неделните училища разкриха паралелки с преподаване на български като втори и привлякоха деца, на които само единият родител е българин.

1.2. Много важна е социалната роля на училищата и действията им като културни институции

Повечето от училищата развиват значителна дейност. На децата се дава възможност за изява, отразяват се българските национални и традиционни празници. Важно е стимулирането на ученическата креативност и индивидуалност, като едновременно с това учениците могат свободно да се изразяват, да изследват и да проучват. Родителите

¹³ Ian Cushing, Alexandra Georgiou & Petros Karatsareas (2021): Where two worlds meet: language policing in mainstream and complementary schools in England, International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, DOI: 10.1080/13670050.2021.1933894, p. 11. In: [Where two worlds meet: language policing in mainstream and complementary schools in England \(edgehill.ac.uk\)](https://www.edgehill.ac.uk/research/where-two-worlds-meet-language-policing-in-mainstream-and-complementary-schools-in-england/)

също трябва да са убедени в ползите от нашето обучение, което има отражение за личностното развитие на учениците. Училищата, освен че учат децата на литературен български език, им дават възможност да се изявят творчески, имат много допълнителни проекти и мероприятия, канят български писатели, прожектират български филми, участват в различни видове конкурси и печелят отличия, организирани предимно в Родината им. Всичко това обогатява културата на учениците.

1.3. Друга философия на преподаването

Повечето учители са се убедили, че за да се задържат учениците, преподаването трябва да е интересно, разнообразно, съобразено с езиковите компетентности на учениците, за да ги привлича в училищата. Учителите се стараят да преподават модерно, въвеждат обучение, базирано на проекти, използват интерактивни дъски. Иновативните методи на преподаване са от съществено значение за създаването на образователна среда, която е адаптивна, мотивираща и отговаря на индивидуалните потребности на учениците. В същото време се доближава до средата, в която се работи в местните английски училища.

2. Политиката на българската държава продължава да е изключително важна.

В рамките на последните години българската държава в лицето на МОН обогати своите механизми и действия, насочени към училищата в чужбина, като се въведоха езикови тестове, нови учебни програми, обучения за учителите. Значително бе разширен обхватът на НП „РЕКГ“, а от тази година бяха приети две нови програми „Неразкритите истории на българите“ и „Образователни маршрути“.

Много е важно също така това, че учениците от българските съботно-неделни училища в чужбина могат да сертифицират знанията си по български език по стандарта на Асоциацията на европейските езикови тестови центрове (ALTE). Изпитващата институция е Департаментът за езиково обучение (ДЕО) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. За България сертифицирането на знания по Европейската езикова рамка се равнява на матура по български език и всички ученици, които пожелаят, биха могли да следват и в български университети.

Така децата получават знанието, че българският език е богатство, което е важно да се запази. И както е посочено на сайта на МОН с уреждането на тази възможност Министерството на образованието и науката изпълнява ангажимента за повишаване мотивацията на изучаване на български език зад граница, за по-добра проходимост в българската и в чуждите образователни системи¹⁴.

¹⁴ <https://www.mon.bg/dyasno-menyu/za-balgarite-zad-granitsa/postanovlenie-na-ministerskiya-savet-za-balgarskite-nedelni-uchilishta-v-chuzhbina/sertifitsirane-na-znaniyata-po-balgarski-ezik/>

Сертификация на българския език съществува от години в САЩ, като роля за въвеждането ѝ имаше и българската неправителствена организация – Асоциация на българските училища в чужбина, която се ангажира със защита на интересите и подкрепа на дейността по целия свят. За ЕС през 2017 г. бе внесена Петиция от името на АБУЧ пред Европейския парламент за оценяване на знанията по всички официални езици в края на средното образование. Бе допусната и разгледана от Комисията по петициите през март 2018 г. и се отправи препоръка към страните-членки да предприемат мерки за положително решение на този въпрос.

Заклучение

Несъмнено българските училища във Великобритания играят ключова роля в запазването на българската култура, език и традиции сред децата. Всички се нуждаят от подкрепа в няколко важни аспекта: финансова подкрепа, която предоставя МОН, стабилност на учителския колектив, по-добри и достъпни учебни ресурси и др. Нужна е и по-добра комуникация между самите училища. Началото беше поставено тази година от представителите на УС на АБУЧ, които организираха през март 2024 г. онлайн среща на ръководителите на съботно-неделните училища в Обединеното кралство. Изграждането на партньорства с образователни и културни институции в България може да подсили ресурсите и възможностите за представяне на българската култура пред учениците ни. Може да се търсят сътрудничества с български университети, културни центрове, музеи и други организации. За да се разгърне още повече мрежата ни от училища и да се привлекат повече ученици, трябва освен подкрепа от държавата и активно участие на българите във Великобритания, както и иновативни подходи към обучението, които отговарят на съвременните образователни изисквания и интереси на учениците.

Д-р Валентина Александрова-Кирова

директор на БУ „Иван Станчов“ към посолството в Лондон

училищен ръководител на БУ „Слово“, гр. Оксфорд